

■ Mixail Yakovleviç Qorelik
esselsit, kulturoloq

Hətta "İncil"dən də məşhur olan bu gözəl romanı demək olar ki, "hamı" oxuyub. Ola bilər, burada "hamı" sözü heç də yerinə düşmədi. Amma çox sayda ekranlaşdırmaları, səhnə ifadələrini nəzərə alsaq deyə bilərik ki, ən azı əsər əsasında çəkilən filmə "hamı" baxıb. Mənim zövqümə əsaslanaraq, aşağıda oxuyacağınız material lüğətə, hətta ensiklopediyaya əlavə edilə, hətta müstəqil layihə kimi də istifadə oluna bilər.

Dümanın digər romanları kimi "Qraf Monte Kristo" da böyüklər üçün yazılıb və elə Dümanın digər romanları kimi zamanla (Nabokovun sözlərinə əsasən) uşaq ədəbiyyatına aid edilib, yeniyetmələr (ya da qəlbində yeniyetmə ruhunu qoruyan böyükər) üçün olan ədəbiyyat sırasına daxil olub. Amma razılaşın ki, uşaq otağına keçmək cardağa çıxmaqdan daha yaxşıdır, hətta müqayisə belə oluna bilməz, demək olar ki, xoşbəxtlik biletidir.

"Qraf Monte Kristo" uşaq ədəbiyyatı, yoxsa..?

PSIXOLOJİ TƏCRÜBƏLƏR

*bataqlıq tapəciklərdə
nəhəng fəstəh itlər görürəm
Holms, deyir, qəlyanınızda
doğrudanmı tütündü.*

S. Sebastian

Qəlyandakı həqiqətdən də tütündü, fəstəhdən olan bədhəyatlar isə iynənin ucunda məskən salıb. Bir zamanlar mənə elə gəlirdi ki, rus oxucusuna uyşdurucu Şerlok Holmsdan miras qalıb. Yanılmışam: Şerlok Holmsa qədər Anna Karenina vardı. Tolstoyun romanının ilk nəşri (jurnal variantında) 1875-1877-ci illərdə baş tutub, Şerlok Holms isə 1887-ci ildə yaranıb. Əsərin rus dilindəki tərcüməsi isə çox sonralar işıq üzü görüb. Tolstoy Annanın uyşdurucu asılılığını bütün təfərrüatları ilə təsvir edib - bunu xatırlayan oxucuların səhətdən azlığı isə adımı təccübləndirir.

Amma Anna da birinci deyildi. Oxucunun 1835-ci ildə tanış olduğu tirək xəyalları ilə yaşayan rəssam Piskarev (Rus yazıçısı N. Qoqolun "Neva prospekti" povestində obraz - X.N.) uyşdurucu asılılığı olan ilk bədii qəhrəman idi. Zavallı rəssamı qabaqlayan kim olduğu isə mənə məlum deyil.

Fransada "Qraf Monte Kristo" 1844-1845-ci illərdə "Journal des debats"-da (tərc. "Müzakirə qəzeti") roman-felyeton kimi nəşr edilib, bu səbəbdən də o, serial formatına uyğun gəlir. Rus dilində isə xatırladığım qədər ilə ilk dəfə 1884-cü ildə Musinin nəşriyyatında Dümanın "Bütün yaxşı romanların tam külliyyatı" seriyasında çap edilib. Əgər mən yanlış bilmərsəm və daha əvvəlki nəşrlər varsa, qoy mütxəssislər səhvimi düzəltsin. Bu məsələdə tarixin mühüm olmasının səbəbi Dümanın rus belletristikasında sözügedən mövzunun formalaşmasındakı xidmətlərini cəm halına gətirməkdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, həmin mövzuya əsl maraq XX əsrdə Rusiyada meydana çıxıb.

Marqadılı, amma "Qraf Monte Kristonun" normal (orta statistik) oxucusu bu mövzunu xatırladığı anlaşıqla sildir, siz nə haqda danışırırsınız?

Amma araşdırmağa ehtiyac yoxdur. Hər şey eyni, sətiraltı ifadələrlə deyil - birbaşa mətnin içərisində, həm də açıq şəkildə yazılıb.

Uyşdurucu romanda nəzərə çarpacaq dərəcədə aydın süjetə malikdir. Onun "köməyi" ilə qraf "Roméo-Culyetta"dakı vəziyyəti müəyyən qədər dəyişdirərək romanda iki qətl törədir və iki dirilmə - Valentin de Vilfor və Maksimilian Morrelin zühurunu həyata keçirir. Morrelin ölümü və dirilməsi romanın lap sonunda qeyd olunub, bu da hadisənin mənasını dərinləşdirir. Amma süjetdən daha vacib nəsnələr var - elə bunlardan biri olan uyşdurucudan istifadə sirlə şərqli obrazına malik qəhrəmanın özəlliyidir.

Yeri gəlmişkən "Qraf Monte Kristo" və Şekspir ensiklopediyaya daxil ediləcək məqalə üçün yaxşı mövzudur.

Problem eməlli-başlı estetik şəklə salınımsdır.

Monte Kristo ayağa durdu, qızıl zəncirdə gəzdirdiyi açarı götürürək

QRAF MONTE KRİSTO VƏ KNYAZ OVIDON

Həqiqətdən də hər ikisi - qraf da knyaz da paxıl insanların dedi-qodusu ilə üzleşir, günahsızca mühakimə edilir, diri-diri dəfn edilir, ölü hesab edilir, güc, şöhrət və saysız-hesabsız var-dövlətlə yenidən dirilir və hər ikisi düşmənlərindən qisas alır. Hər ikisi su ünsüründən keçir və oradan fərqli xarici görünüşlə - sanki yenicən xaç suyuna salınmış kimi çıxır.

Dümanın əsərində bütün bunlar romantik əhvalda və olduqca həyatidir, Puşkinə kamavalsayağıdır. Puşkin öz nağılını 1832-ci ildə - Dümanın çox əvvəl yazmışdı (burada müəllif A.S. Puşkinin "Dubrovski" romanından bəhs edir - X.N.), bundan xəbərsiz şəxs hətta əsəri parodiya kimi də qəbul edə bilər. Əsər struktur cəhətdən "İncil" süjetlərinə oxşarlığı seçilir: Dümada bu şüurlu şəkildə baş verir, Puşkinə isə - məlum deyil.

MƏSİH DAĞININ QRAFI

Dini mövzu elə romanın adında özünü büruzə verir: "Monte Kristo" tərcümədə "Məsih Dağı" deməkdir. Aydıncı ki, Toskaniya arxipelaqındakı adanın adı özü-özlüyündə bütün toponimlərin ümumi taleyi qismində mənasız fonem dəsti (Fonem minimal fərqli mənalı olan dil vahidi). Fonemin leksik və qrammatik mənalara malik deyil - X.N.) kimi dərk edilir. Həm də kontekstual cəhətdən aydın olması, aydın olmayanların isə nəzərdən qaçmaması üçün Düma dəqiq olaraq birbaşa mətnə onların əsl mənasını özüne qaytarır.

BU DA QRAFIN GERBİNİN TƏSVİRİ:

Mavi gölün kənarında yerləşən, qırmızı xaçdan tac qoyulmuş qızıl dağ: "Monte Kristo" adı Məsihin ardıcılığının qızılndan daha qiymətli etdikləri Qolqofu və onun ilahi qanı ilə ışıqlandırılmış rüsvayçı xaçı xatırladın ifadənin başqa formada deyilişi ola bilər. Amma bəlkə də bu, sirlə insanın gizli keçmişində yaşadığı şəxsi faciəsinə eynəmdir.

Burada romanın qəhrəmanının Məsihlə yaxınlaşması hərtərəfli olan

edilir. Məsih kimi romanın qəhrəmanı da günahsız yerə mühakimə edilmiş, çarmıxa çəkilmiş, dəfn edilmiş, sonra isə güclü və şöhrətli olaraq dirilmişdir. O, qorxulu məhkəmə həyata keçirir: qoyunlarla keçiləri ayırır, möminləri hədsiz mükafatlandırır, günahkarları isə birbaşa olaraq həbsə yollayır və dişlərini sıxaraq özünə haqq qazandırır - onların yeri oradır.

QİSAS

Romanın qayəsi qisasdır. Amma dini kontekstdə qələmə alınan və dini cəhətdən təsdiqlini tapmış qisas. Qraf özünü ilahi düşüncənin vasitəsi hesab edir. Bu haqda bütün roman boyu danışılır. Eyni zamanda həm müəllif, həm də qəhrəman bu ideyanı yüksək qiymətləndirirlər.

Bu da çoxsaylı fraqmentlərdən biri; Qraf öz konsepsiyasını Vilfora bu cür bəyan edir:

Ve mən hər bir insanın həyatında olduğunu kimi şeytan tərəfindən dünyanın ən yüksək dağına qaldırıdım. Oradan mənə dünyanı göstərdi və vaxtilə İsa Məsihə dediyi kimi söylədi: "Söylə, insan oğlu, mənə təzim etmək üçün nə istəyirsən?" O zaman mən uzun müddət düşüncəyə qərq oldum, çünki çoxdandı ki, qəlbimdə qorxulu bir arzu dolayırdı. Sonra mən ona dedim: "Qulaq as, mən hər zaman Tənni haqqında eşitmişəm, bununla belə heç zaman nə Onu, nə də Ona bənzər ayrı məxluq görməmişəm və düşünürəm ki, O, mövcud deyil. Mən Tənniyə çevilmək istəyirəm, çünki dünyada mükafatlandırmaq və cəzalandırmaqdan qüdrətli, gözəl və mükəmməl hədisə tanıyıram. Amma şeytan başını tərpedərək köksünü ötürdü. "Sən yanılırsan - o dedi, Tənni mövcuddur, sadəcə O, sirlə qüvvələr vəsitəsi ilə hərəkət etdiyi və qarantlıq yollarla yürüdüüyü üçün sən ona bənzər heç nə görməmişin. Sənin üçün edə biləcəyim tek şey sənə Tənninin vəsitələrindən birinə müraciət etməyin haqqında məsləhət verməkdir". Bizim sözləşməmiş bildi, ola bilər ki mən ruhumu məhv etdim. Amma fərq etməz - Monte Kristo davam edirdi - əgər yenidən saziş bağlamaqlı olsam, yenə eyni hərəkəti edərdim.

Qraf müsahibinə "İncil"dən bəhs rələnərək yaratdığı, özünü Məsihin yerində təsvir etdiyi hekayəsini kinayəli dialektik karakter daşıyır: Tənninin əmrini yerinə yetirmək, Onun vasitəsi olmaq, şeytana sitayiş etmək, onunla işbirliyi yaratmaq və böyük ehtimalla ruhumu məhv etmək.

Davamı sahifə 13-də

Digər hissələrdə qraf həmin mövzunu müzakirə edərək şeytanın iştirakından vaz keçir və öz ruhunu təhlükəyə atdır. Qraf ilahi ssenarini reallaşdırdığını iddia edir: o, Tanrının elçisidir, öz xüsusunda mələkdir - rəhm və qəzəb mələyi.

Qisasınızı alın, Edmon - bədbəxt ana dilləndi, amma günahkarlardan alın, ondan, mənəndən alın qisası, amma mənim oğluma dəyməyin!

Müqəddəs kitabda yazılıb ki - Monte Kristo dedi - Ataların günahı üçüncü, dördüncü nəslə kimi oğulların üzünə düşür. Əgər Tanrı bunları öz peyğəmbərinə deyibse, bəs mən hansı səbəbdən Tanrıdan məhrum olmalıyam?

- İndiki zaman və əbədiyyətin hökmü Tanrının əlindədir, insanın yox.

Bu mətn romanın qəhrəmanının ilahinin icazəsinə ehtiyac duymasını, müqəddəs yazının onun isteklərinə haqq qazandırdığı zaman həmin yazının ardınca nə qədər uzaqlara getmə-

ranma tarixi oxucu üçün tamamilə əlçatandır. Kriminal hadisənin qəhrəmanı qrafdan fərqli olaraq ilahi tərəfindən bağışlanmağa ehtiyac görmür. Qisas onun nəzərində təbii və vacib məsələdir. Qisasın ideyasından bir çox film və seriallarda istifadə olunmuşdur. Onların müəllif və izləyiciləri də dini qaydada əfvə ehtiyac görmürlər - bu barədə heftə düşünmək də gülməlidir.

Düma və onun qəhrəmanı isə ehtiyac duyar. Bu ideyanın romanın yaradıcısı olan Düma üçün nə qədər mühüm olduğunu isə mühakimə etməyə çalışmırıq.

Doğrudur, dini ritorika burada təkmilləşmiş şəkildə təqdim edilir. Qraf Tolstoy deyir: "Mən qisas alacağa və haqqı ödəyəcəyəm" - ilahinin dilindən deyir, amma birmənalı olaraq ədalət məhkəməsinin gedişini öz əlinə alır. Qraf Monte Kristo da bu cür edir.

Qraf Monte Kristo istədiyi qəddər oxucunu yora bilər. Ən əsası isə özü də əminidir ki, o sadəcə olaraq Tanrının iradəsinə yerinə yetirir. Əslində

forasıdır. Atası İakov İosifin ölümünün sübutu olan qana bulaşmış libası təqdim edirlər. Ata həlak olmuş oğlu üçün yas saxlayır.

Sonra İosifin möcüzəli züburundan, qüdrəti və zənginliyindən, tamamilə (tanınmayacaq qədər) dəyişilən simasından, bədbəxtliklərinə səbəb olan günahkarları hiylə işlədərək tələf salmasından danışılır: onlar artıq İosifin hökmünə tabe olur. Qraf Monte Kristonun bu vəziyyətdən necə yararlanmasını isə təsvir edə bilərik.

Bu nöqtədən başlayaraq romanın süjeti nümayişkarane surətdə "İncil" xəttindən uzaqlaşır: qraf Monte Kristo qisas alır - İosif qisasdan imtina edir. Bu mövqe Düma tərəfindən şüurlu şəkildə qurulmuşdumu? - şübhə edirik. Əgər belə olsaydı, müəllif bunu nümayiş etdirməzdi. Amma bundan sonra İosifin hekayəsinin kök və ariq ineklər haqqındakı (populyar "İncil" klassikası) bölümündən "Qraf Monte Kristo"da daqiq şəkildə dəfələrlə təkrarlanan bir epizodda istifadə edilib. Daha sonrasına isə Dumanın erudisiyası yetmir.

Əslində qardaşların bu cür düşündükdə əsası var: onların gözləri qarşısında təxirə salınmış qisasın ailə modeli dayanır. Onların atası tərəfindən (İakov) aldadılan və alçaldılan əməlləri (İsav) öz qardaşını dərhal öldürmək istəyir, amma bu ölümün öz atasının (İsaakin) qəlbini yaralayacağından ehtiyat edən İsav ədaləti bərqərar etmək niyyətini atanın ölümünə qədər təxirə salmalı olur; qoy İakov hələ ki, qorxu içində yaşasın.

Qardaşlar güman edir ki, İosif də İsav kimi düşündür. Bu nöqtədə onların dünyasının təsviri əməllərinin dünyasının təsviri ilə - onun anlayışına görə tapdalanan ədalətin bərpa edilməsinin vacibliyi ilə üst-üstə düşür. Doğrudur, on dörd illik ayrılıqdan sonra İsavın qisas eşqi öləyir və qardaşını bağışlayır. Amma onların fikrinə İosif sadəlövh əmiden daha kinli və vasvasıdır. Ata öldü və artıq təxirə alınmış zərərini vurmağın tam zamanıdır. Yeri gəlmişkən, diqqət yetirək ki, qraf Monte Kristo da öz qisasını on dörd il gecikdirir (təsədüfi, amma maraqlı uyğunluqdur), bu illər ərzində onun güclü hissləri ölənməmiş, əksinə daha da güclənmişdir.

Qardaşların ədalətsiz şübhələri İosifə elə güclü təsir edir ki, o, göz yaşlarını saxlaya bilmir. O, baş verənlərə münasibətini qardaşlara on yeddi il əvvəl olduğu kimi yenidən izah edir - bütün bu illər ərzində həmin münasibət heç bir dəyişikliyə uğramamışdır. Onların nifrəti sayəsində İosif Misirə gedir, mənsəb sahibi olur və ailəni alıqdan qoruyur. Bu qardaşların günahına haqq qazandırmıq deyil, amma Tanrı onların törətdiyi pislili yaxşılaşdırırdı, onlar özləri də dərk etmədən mürəkkəb labüd ssenarinin alətinə çevrilirlər. İosif isə qəlbində nifrət gəzdirmir, konflikt bitmişdir.

Qorxmş qardaşlarını sakitləşdirərək onların andişəsini dağıtmaq məqsədilə deyir: "Qorxmayın. Məgər mən Tanrıyam?" - bununla təkcə qisasdan deyil, həm də mənəvi mühakimədən imtina edir. O, Tanrının təqdiri ilə baş verən vəziyyəti bütünlüklə qəbul edib yaşayaraq, ədalət və hökm hüququnu Onun ixtiyarına verərək hakim rolundan imtina edir.

"... Qorxmayın! Məgər mən Tanrıyam? Siz mənə pislilik etdiniz, Tanrı hazırda çoxsaylı xalqın həyatını qorumaqla mümkün olan xeyirxahlığı etdi. İndi isə qorxmayın. Mən sizi və uşaqlarınızı yedirəcəyəm". Deyərək onlara təsəlli verir və onların qəlbinə müraciət edərək danışdırdı.

İosifdən fərqli olaraq qraf Monte Kristo özünü Tanrı kimi qələmə verir. Onun adından öz məşum ssenarisini yazır, Onun ədalət məhkəməsinə özünükəşdirir.

Qraf Monte Kristoda həyatını daha yaxşı qurmaq üçün başqa fürsət də var idi - o, şəri xeyrə çevirə, öz ağılını, savadını, iradəsinə, xarizmatik görünüşünü və demək olar ki, göydən əlinə düşən vəsaitini sosial, mədəni, elmi layihələrə xərcləyə, bir sözlə dünyanı dəyişə bilərdi.

Amma o, öz rolunu Tanrının məhəl qoymadığı ədaləti bərpa etmək kimi başa düşür. O, şəri xeyrə çevirmir, yaxşılaşdırmağa çalışır, pisliliyə pislilik edərək simmetrik cavab verir. Bütün fantastik enerjisini üç mənasız adamın məhvi-nə xərcləyir.

Nəhayət məsələ həll edildi, möminlər müəfəffatlandırıldı, zalımlardan qisas alındı. Qraf Monte Kristonun az müddət ərzində ətrafdakıların tərəfindən şübhəyə məruz qalan həqiqəti bərpa olundu. Bütün məqsədlərə nail olundu. İndi onun həyatı boşluqdur və çətin ki, hansısa qızın sevgisi o boşluğu doldura bilsin. Mümkün deyil.

Bəs qraf nə etməlidir?

Ən doğru ruhi romanı tərk etməkdir.

Və o, romanı tərk edir.

Mənbə: "Noviy mir" jurnalı 2017-ci il, may sayı

Rus dilindən tərcümə edən:
Xatira Nurgül

"Qraf Monte Kristo" uşaq ədəbiyyatı, yoxsa..?

isə, Tanrının ədalətin qorunması və ədalət məhkəməsinin həyata keçməsinin öhdəsindən gəlməyinə əmin olduqda həmin işi öz öhdəsinə götürərək qəti şəkildə və yüksək səviyyədə, həm də uğurla həyata keçirir.

Vilforun oğlunun məhv olmasından sonra qraf bir an şübhələnir ki, deyəsən Tanrının iradəsinə həyata keçirmək cəhdlərində çox irəliləyib, amma əvvəla uşaq olduqca çirkin idi, ikincisi isə son səhifələrdə həbsdən qazamata qədər olan faciəvi yolu xətriləyən qraf dağıdıcı refleksiyasını həyata keçirir və başa düşür ki, tamamilə heqlidir.

Aynı cür ola da bilməzdi. Roman müntəzəm olaraq əsas qəhrəmanın təmiz vicdan hissi ilə bitməli idi.

GRAF MONTE KRISTO VƏ İOSİF

Onlar hər ikisi - Dumanın və "İncil" qəhrəmanları xarizmatik liderlər, insanların bacarıqla manipulyasiya edən, öz layihələrini uğurla həyata keçirən effektiv menecerlərdir.

Qraf Monte Kristo və İosif fərqli mədəni kontekstlərdə fəaliyyət göstərirlər, onların dünya haqqındakı təsəvvürləri də üst-üstə düşmür. İosif öncəgörendir, Tanrı ondan ötrü abstrakt obyekt deyil, zübur subyektidir. İosif hər zaman Onun gizli varlığını, istiqamət verən əlini hiss edir. İosif özünü əsas personajları Tanrı və yaradıldığı xalq olan şəxsi faciənin iştirakçısı kimi hiss edir. Dünyanı bu cür təsvir edərək özünün dünyanı və tarixi yaradıcı Tanrı qarşısında təbəlliyini öyrənir. Fərd olaraq isə özünü xalqın bir nümayəndəsi kimi hiss etdiyini nəzərdə tutur. İosif öz həyatına ibadət kimi yanaşır və qarşısına qoyduğu məqsədləri reallaşdırmağa çalışır.

Bununla belə qraf Monte Kristo öz individuallığı, tənhalığı, kosmopolitizmi ilə birgə romantik qəhrəmandır. İosif ilahinin yazdığı ssenaridə şüurlu şəkildə iştirak edir, qraf Monte Kristo isə həyat ssenarisini özü yazır. Qraf üçün Tanrı refleks obyektidir, motivasiyasının heç də hər zaman ardıcıl olmayan simvolik bəzəyidir. Bəzən qraf öncəgörməyə müraciət etmədən şəxsi təşəbbüsü ilə hərəkət edir.

İosifin həyat hekayəsində qrafın həyatındakı eyni süjet sxemini görürük. İosifə nifrət edən qardaşları onu dərin quyuya atır, həmin quyu onun məzarı olmalı idi. Sonra kölə kimi satılır. Kələk də məzardır, ölümün meta-

Qisas gözələyən qardaşlar əvəzinə bağışlanma və sevgi əldə edirlər. Atalarının ölümündən sonra onların qorxuları cana gəlir. Onlar artıq on yeddi ildir ki, Misirdə yaşayırlar və bütün bu müddət ərzində İosifin qəlbində sanki inciklikdən yenidən közərdiyini göstərən heç nə olmayıb. Amma burada məlum olur ki, onların nöqtəy-nəzərində İosif bütün bu illər ərzində şüurunda qisasın təkmilləşmiş planını bəsləmiş və onu həyata keçirmək üçün ancaq atasının ölümünü gözləmişdir. Yəni tam olaraq qraf Monte Kristonun ruhuna uyğun bir əməl. Qardaşları haqqında düşüncülərinə baxın.

Məsələ təkcə qardaşların İosifin genişürəkliyi anlamamasında və ona xas olmayan qisasçılığında şübhələnmələrində deyil. Qardaşlar hadisənin daxilində qalmaqda davam etsələr də bütün bunların mənasını başa düşmürlər. İosif isə hadisədə əsas fəaliyyətdə olan şəxs olaraq baş verənləri çoxdan bəri kənardan görmüşdür. Daha doğrusu Tanrının nəzəri və öz birtikliliyi ilə möhtəşəm bədii əsər kimi qəlbə yazılmışdır.

İosifin bu cür aydın hadisələri görməməsi, bu qədər güclü şəkildə yanıması ağlasığmazdır. Günah hissi, müstəqil olmaq, şübhəcillik, qorxu hisslərinə bürünmüş qardaşlar modeli aldadıcıdır. Bu, göylərdə yazılan ssenari ilə heç cür üst-üstə düşmür. Bəs öz niyyətini reallaşdırmaq üçün həyatını xərcləyən İosifin xeyirxahlığı zəlimliyə çevirmək istəməsi, həyatını həsr etdiyi əməli heç etmək fikrində olması qardaşların ağına necə gəlirdi?

yə hazır olduğunu və onun özünü Tanrı ilə nə qədər müqayisə etdiyini göstərir.

Dumanın bütün sitatları yazarkən 1955-ci il nəşrindən istifadə etmişəm. Amma redaktə bacarığım sayəsində düzəliş etmədən keçə bilmirəm: "Tanrı" sözündə ilk hərfi böyük yazıram, çünki sovet orfoqrafiyasındakı "tanrı" sözünün kiçik hərfli yazılışı qəhrəmanın fikirləri ilə üst-üstə düşmür.

Göründüyü kimi, sitatda öne çəkdiyim ifadə tərcümədə uğursuz alınıb. Qraf "İncil"dən sitat gətirirdi, tərcümədə isə müqəddəs kitabə nəzər salmayıb və sitatı dəqiqləşdirmədən köçürüb. Əllinci illərin ilk yarısında bundan ötrü bir az say göstərmək lazım idi. Ən asan yol isə sitatdakı dirnaq işarələrini ləğv etmək idi.

"İncil"də deyilir: "... Mən Tanrı, Sənin Tanrın, sənin tərəfindən olan Tanrı, Mənə nifrət edən ataların üçüncü, dördüncü nəslə kimi günahlarına görə uşaqları cəzalandıran Tanrı". On hökmdən ibarət fragment. Rus dilinə nəzərən sinodal tərcümədir (Sinodal tərcümə - XIX əsrdə Müqəddəs Sinod hökmdarlığı (Kilsə təşkilatının ali orqanı) tərəfindən təsdiq edilmiş Müqəddəs kitabın rus dilində qiraət məqsədi ilə (ibadət üçün nəzərdə tutulmamış) tərcüməsi - X.N.), biza isə daha yaxşı variantı arzulamaq qalır.

Düşündürəm ki, romanın bütünlükdə süjetinin, həm də çoxsaylı detallarının Dumanın polis iradəsinin arxından əldə etdiyi cinayət işi üzərində qurulduğu hamıya məlumdur. Bu mövzu üzərində dayanmağa gərək görmürəm, internet sayəsində romanın ya-